

ADALÉK NŐNEVEINK KORAI DIVATJÁHOZ

A nevek elterjedésének, a névadás szokásainak vizsgálata nem csupán az utóbbi időben lett alapja a névtani, nyelvtörténeti, nyelvjárástörténeti, stilisztikai, néprajzi s még sok más tudományág megállapításainak. Már e század elején is történtek föltárások a nevek változásának folyamatáról, a névdivatjelenségekről KARL HEINRICHS (Studien über die Namengebung... Strassburg, 1908.) négyszáz évre visszamenően kutatta Frankfurt város anyakönyveinek újszülöttneveit, s igen érdekes, hasznos megállapításokat tett általuk. Nálunk csak az utóbbi időben foglalkoznak névdivat-vizsgálatokkal, s BÜKY BÉLA, ÖRDÖG FERENC, B. GERGELY PIROSKA, MIZSER LAJOS, JUHÁSZ DEZSŐ, POZSGAY ILDIKÓ, NÉMETH MARIETTA, FAZEKAS TIBORC, KOVÁCS BÉLA nevén kívül még nagyon sokat kellene felsorolni, hogy teljes legyen a lista. Munkáikhoz első sorban az egyházi anyakönyveket használták forrásul, s ez időben be is határolta a vizsgálatok lehetőségeit, hiszen anyakönyveket rendszeresen csak a XVIII. századtól vezettek Magyarországon. Jóllehet korábbi adatok is találhatók különböző okmánytárakban vagy a levéltárak mélyén, ezeket azonban csak néhány kutató (MEZŐ ANDRÁS, MIZSER LAJOS, IVÁN LÁSZLÓ stb.) használta föl névdivatvizsgálat céljára. A honfoglalást követő időszak személyneveiről már meglehetősen sokat tudunk PAIS DEZSŐ, BENKŐ LORÁND, BERRÁR JOLÁN, MIKESY SÁNDOR, FEHÉRTÓI KATALIN és mások munkái nyomán, de magáról a kor névgyakoriságáról, névdivatjáról csak föltételezéseink vannak. Eddig még senki sem végezte el a fölku-
tatott nevek összeszámlálását, az egyes neveknek az összes elnevezéshez viszonyított arányainak kiszámítását. Első elgondolásom szerint az Árpád-kor hozzáférhető neveiről szerettem volna névgyakorisági vizsgálatot végezni, de erről az idő rövidsége miatt le kellett mondanom, s csak a női neve divatjelenségeinek bemutatására vállalkozom:

BERRÁR JOLÁN kiváló könyvében (Női neveink 1400-ig. Bp., 1952.) teljességre törekedve gyűjtötte össze a Magyarországon följegyzett nőneveket, s a származéknemeknek az alapnevek mellett való szerepeltetésével nagy mértékben megkönnyítette a névdivatvizsgálat munkáját. Ő maga is tett néhány megjegyzést a korabeli névdivatról, de ezek eléggé szűkszavúak: "Csak körülbelül 14 név tartozik a gyakoribbak közé (egyenként 34-től 7-ig terjedő számmal [az eredeti nevek közül]" (47--8). "Legkedveltebbek: Erzsébet, Margit, Katalin, Ilona, Anna, Klára... az egyházi nevek körében" (56). Véleményem szerint ezeken túlmenően is érdemes megvizsgálni a nevek gyakorisági sorrendjét, az egyes nevek megterhelését, a teljes névanyagból való részesedését, a többi névvel szemben arányszámát.

BERRÁR JOLÁN fönt említett könyvében a nevek összesítésére, pontos számadatok megadására csak ritkán, elsősorban a részletkérdések tárgyalásakor törekedett. A teljes névállomány összesítését, az egyes nevek megterhelését magam számítottam ki, s a továbbiakban ezekre a számokra fogok támaszkodni megállapításaimkor.

A legkorábbi följegyzésektől 1400-ig 2223 névvel nevezett nőt számoltam össze, a fölhasznált nevek száma pedig 187. Eszerint egy névre 11,9 elnevezés jutott s ez hihetetlenül kevés, hiszen a XVIII--XIX. században nem volt ritka némely vidéken a 40--60 közötti megterhelési mutató a női nevek esetében. Még kevesebb lenne az egy-egy névre jutó elnevezés, ha azokat a neveket is ide számíthatnánk, amelyeket BERRÁR nem vett föl az adattárába, s amelyekről így írt: "Összegyűjtött anyagomhoz tartozik körülbelül 250 ismeretlen vagy bizonytalan eredetű név. Ezek felsorolására és összevetések közlésére itt nincs hely" (6). Mivel valószínűleg minden ilyen nevet csak egy-egy személy viselt, az egyes nevek megterhelése még a föntinél is kisebb mértékű lenne.

A névdívat bemutatásakor általában az egy névhez tartozó változatokat azonos szempont alapján választott neveknek tekintik, s számadataikat összevonják. Ez természetes például a Mária és annak becenevei (Mari, Mári, Maris, Mariska stb.) esetében. Nehezebb a helyzet az ómagyar korban, mikor nem lehetünk biztosak az azonos alapnévben például a Maga, Magcha, Magou stb. alakváltozatoknál, hiszen mindegyik származhat a Mag ősi, termékenységre utaló és a martiológiumi Magdolna névből, illetőleg ennek rövidült alakjából. Mivel az ilyen típusú nevek nagyon csekély számban fordulnak elő, és a statisztikában legfőlőbb egy-két tízed százaléknyi eltérést jelentenének, mellőzöm a BERRÁR által használt kérdőjeleket, s az általa megadott alapnévhez sorolom a vitatható névalakokat.

A neveket címszóként a mai vagy kikövetkeztetett mai alakjukban adom meg, de utánuk felsorolom az ide tartozó névformákat az említett könyv lapszámára való hivatkozással.

1. ERZSÉBET -- Elisabeth, Aeliszabeth, Heli[y]s[z]abeth, Elisabech, Elesebet, Elzebeth, Elsebeth, Elsebich, Elsebuth, Ilsibit, Ersebet, Ersebyth, Elysa, Elsa, Else, Elze, Eulse, Elspet, Eles, Elys, Els, Elz, Elske, Ahalyz (29--30) 303 13,63%
2. MARGIT -- Margareta, Margarite, Margareth, Margaleta, Margueta, Margitha, Margith, Marguich, Maretyl, Geredul, Gredil, Reta (31--2) 270 12,15%
3. KATALIN -- C[k]atherina, C[k]at(h)arina, Catrina, Kat(h)alena, Kat(h)li(y)n, Kathlen, Katerein, Kathren, Katthre, Katl, Koth, Kata, Kathe, Kate, Kathy, Kachy, Kothus, Kotus, Katus, Kathos, Kat[h]i[y]ch, Kachych, Kathow, Katho, Kathok, Katuch, Katouch, Katoch (32--3) 252 11,33%

4. ANNA -- Anna, Anich, Annich, Anch, Ancha, Anchw, Anchuk, Anÿth, Anith, Anyth, Anitha, Anet, Anka, Ankoh, Anyculus, Annus, ?Annos, ?Annes (27--8)	174	7,83%
5. ILONA -- Elena, Helena, Herena, Ilena, Ilana, Ilu[w]na, Ilona, Ilanch, Ilunch, Illunch, Ilonch, Ilonth, Ilunka, Ila (30)	171	7,69%
6. KLÁRA -- Clara (34)	131	5,89%
7. AGLENT -- Aglent, Aglenc, Aglynth, Aglinch, Agleych, Aglonth, Aglonch, Aglench, Anglent, Aglet, Algent, Aglenthin, Angles, Anglish, Anglyus (43)	75	3,37%
8. ÁGNES -- Agnes, Annes, Agnus, Annos, Agnna, Agna (35)	46	2,07%
9. KUNIGUNDA -- Kunegundis, Cungundis, Kynegunt, Genegundis, Kenegund, Kenegond, Hunigc, Gunig(h), Guniga, Kyngv(u)e, Cyngc, Kyng(u)e, Chinga, Kunge, Kenge, Ginga, Cyngus, Kyngus, Kuna, Kune, Cina, Kene, Gene, Kunech, Gund, Kuneeth, Genit(h), ?Cunca, Kunch, Kunche, Cynka, Cincea, Gunda, Gundus (39--40)	40	1,80%
10. SEBE -- Sebe, Zebe, Seebe, Sebee, Seba, Sebu, Sebke -- tör. sáb 'gyors' (15)	34	1,63%
11. MÁRIA -- Maria, Mary, Maris, Marus, Marynna, Mariane, ?Mariga (26--7)	29	1,30%
12. SKOLASZTIKA -- Scolastica, Scalastica, kolustica, Korustica, Kolus, Colos, Colys, Kaly[i]ch, Kolcha, Colychs (36)	27	1,21%
13. JOLÁN -- Jolenth, Jolinth, Jolench, Jelench, Jolonth, Yolen, Jolis, Joles, Johalent, Johaleta, Jorauth (44--5)	24	1,08%
14--16. ÁGOTA -- Agata, Agathes, Aguch, Agich (34--5)	23	1,03%
CSALA -- Chala, Chola, Chalka, ?Cholk (14--5)	23	
MAGDOLNA -- Magdalena, Magdalina, Magdolna, Lena, Maguich, Magy[i]ch, Magycha, Magytha, ?Makyh (28--9)	23	
17. LILIOM -- Lilium, Lilim, Lilya, Lilia (19)	22	0,99%
18. VIOLA -- Viola, vio-ola, vyala, Byola, Jola, Iwola (19)	19	0,86%
19. BORBÁLA -- Barbara (36)	18	0,81%
20--21. IZOLDA -- Isalth, Isalch, Isalth, Isach, Iszolt, Eysal, ?Soldus (45)	17	0,76%
RÓZSA -- Rosa, Rusa (19)		
22. GYÖNGY -- Gung, Gungh, Gongh, Gyung, Giung, Gyungh, Gungud, Gungus (17)	16	0,72%

23.	PETRONELLA -- Petronella, Petronille, Petronilla, Petronka, Petra (30)	15	0,67%
24--25.	DOROTTYA -- Dorothea (36)	14	0,63%
	MAG -- Mog, Mag, Maga, ?Magia, ?Moguya, Magudi, Mogodia, Mogcha, Magou, Mago, ?Maged, ?Moxa (13)		
26.	NYEST -- Nesta, Neste, Nasta, ?Nethe, ?Nesa (21--2)	13	0,59%
27--29.	CECÍLIA -- Cecilia, Cece (34)	12	0,54%
	GERTRÚD -- Gertrudis, Gertrud, Geddrudis, Geddrud, Getrudis, Gedrout, Gedroth, Gerus (40--1)		
	LÚCIA -- Lucia (35)		
30.	ADÉL -- Athleita, Alheytt, Olhaytt, Oleyt, Olleyt, Oletyh, Olws, Olus (41)	11	0,49%
31--33.	DOMINIKA -- Dominica, Dom, ?Damacha, Damaka (37)	10	0,45%
	HUGUD vagy HUGYUD -- Hugdi, Hudi, Hugud, Hugus, hogus, Huga, Huguia, ?Hugsoy (18--9)		
	ROZINA -- Rusynth, Rusinch, Rusenth, Rusine, Rusyn		
34--35.	BENEDIKTA -- Benedicta (34)	9	0,41%
	SZOMBAT -- Zumbote[k]a, Sombbothka, Zumbathka, Zimbothka, Tumbbothka, Zumbbothcha (25)		
36--37.	ANASZTÁZIA -- Anastasia, Nestasya, Nestasia (34)	8	0,36%
	SZÉP -- Zep, Sceep, Scepa, Zepe, Zepte, Zypazzon (9)		
38--42.	JUDIT -- Judi[y]t(h), Jenth, ?Geuchund (26)	7	0,32%
	KRISZTINA -- Christine, Christina, Cristina, Kyristyne, Kristhyn, Tyna (32)		
	PÉNTEK -- Pentecha, Penteca, Pentuca, pentuka (24--5)		
	SZEM -- Zema, Sceme, Scemte, Scimtov, Zemus (16)		
	SZÍN -- Scina, Scine, Scinissa, Scines 'arc, orca' (11)		
43--48.	EUFÉMIA -- Eufemia, Femia, famya (34)	6	0,27%
	FLÓRA -- Floris, Florida (46--7)		
	HOZSÁNNA -- Osanna (38)		
	MARTINA -- Martina, Martinca (37)		
	MATILD -- Mahtelt, Mahcelt, Mahtel, Mathel, Mehtelth, Mehthyld, Meca (40, 42)		
	STEFÁNIA -- Stephania, Stephanya, Stephana (37)		

49--55.	ARANKA -- Aranka, Arinka, ?Arentha (16--7)	5	0,23%
	CSÚNYA -- Cune, Chuna, Chunus (10)		
	DRÁGA -- Draga, Daraga, Deraga (9)		
	EUFRUZSINA -- Eufrosina, frusyna, frosinna, Frosia (36)		
	IRMA -- Irumtruth, Irmtruth, Iruntruth, Irmdrud, Hyrumtrud, Imus (43)		
	ORSOLYA -- Vsrula, Wrsula (35)		
	SZERETŐ -- Sceretheu (15)		

Az ötnél ritkábban előforduló neveket most hely hiánya miatt nem sorolom föl. Az eddigiekből is világosan látszik, hogy név-
kincsünk a honfoglalás utáni első századokban hihetetlenül gazdag
volt. Meglepően gyakori némely névnek már ekkor is a használata,
de igen sok régi, közszói jelentéssel bíró név is él még a név-
anyagban. A leggyakoribb nevek ily nagyfokú megterhelése a ké-
sőbbiekben még jobban szembetűnő, s kisebb területre szűkítve a
vizsgálatot eléri a 30--40%-ot is. Néhány név használata végig-
vonul a későbbi évszázadokon keresztül máig, vannak azonban szép
számmal olyanok (Aglent, Kunigunda, Skolasztika, Petronella stb.),
amelyeknek használata jellemző a korra, s a későbbiek folyamán
stílusértéke van használatuknak, az irodalmi archaizációban sze-
repet kapnak. Természetesen külön kellene foglalkozni a közszói
jelentésű nevekkal, melyek száma szintén gyakori (Sebe, Csala,
Liliom, Viola, Rózsa, Gyöngy stb.), s fölüújításuk, ismételt hasz-
nálatba vételük részben megtörtént az elmúlt évtizedekben, ami
viszont ennek az újabb időszaknak a korhangulatára jellemző.

